

Ярослав Мисак

Кожний громадянин своєї держави знає і розуміє, що слід дотримуватися чинного законодавства, підкорятись владі, виконувати ті чи інші постанови. Св. апостол Павло пише: «Кожна людина хай кориться вищій владі: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом [...] вона (влада) бо – слуга Божий, тобі на добро» (Рим 13, 1, 4). Проте не завжди потрібно покійно слухати владу та виконувати закон. Більше того, є випадки, коли обов'язком особи є свідомо чинити непокору. Це не є заклик до бунту чи анархії, а дійсно частиною морального вчення Церкви про державу.

З моменту сотворення нам є властиві певні норми поведінки. Вони виникають із нашого буття та нашої природи. Ці норми слугують в управлінні людською діяльністю. Вони виражають морально-правові цінності, якими керується будь-яка людина. У нас, як віруючих християн, не виникає сумніву, що автором цього є сам Творець природи й людини. Він, а не безособова природа чи досконалий людський розум, вписав у нашому серці ці норми (пор. Рим 2, 15). Їхня сукупність становить природне (Боже) право. Воно є незмінним, абсолютним. Як приклад цього можна віднести право людини на життя та свободу, справедливе та гідне ставлення до себе. Природне право виникло задовго до держави і може існувати поза нею; поширюється на всі часи і народи. Тому воно не може обмежуватися чи нехтуватись ні державою, ані суспільством.

З іншого боку, існує т.зв. позитивне право (від лат. *ius in civitate positum*). Воно є результатом зовнішньої правотворчої діяльності, а тому встановлене певним законодавцем уже в часі історії людства. Позитивне право – система юридичних норм, встановлених чи затверджених Богом, державою або іншою інституцією для врегулювання поведінки членів спільноти. На його основі визначаються межі дозволеної та належної поведінки людей, а компетентними державними органами виносяться юридично обов'язкові рішення.

Природне право, яке побудоване на ідеалах добра, правди і справедливості, служить основою, прообразом для позитивного права. І саме з цієї причини воно посідає першість над людським чи державним законом. Позитивне право виражає лише деяку частину природного права. Природне право для того, аби його дотримуватися, а тому не вимагає бути сформульованим в будь-яких особливих нормах. Воно існує і діє понад ними. Однак все позитивне право має втілювати у собі природне право, відповідати і не суперечити йому.

З цього випливає, що верховенство закону не обмежується позитивним правом, а вимагає від держави дотримання принципів природного. Коли немає вищого закону і авторитету Божих законів, то постає велика небезпека – держава стає «богом». Коли державне право вважається єдиним джерелом законності, то правителі отримують повну владу над життям і свободою особистості. Саме так виникає тиранія і приймаються диктаторські закони.

Бог, утвердивши державу, делегував їй владу. Він не надав державній владі автономного права бути вищою від природного чи позитивного закону. Підкоряючись державі, ми підкоряємося не окремим людям, що очолюють державний апарат, а владі, яка отримала повноваження від Бога, Який повелів їй додержувати і підтримувати природні принципи свободи і справедливості. Саме про це і вів мову апостол у вищезитованому Посланні до Римлян (Рим 13, 1-4). Про самі інституції державної влади як такі, а не про окремо взятих правителів чи окремо взяті партії, св. Іван Золотоустий пояснює це таким чином: «Тут мова йде не про кожного правителя окремо, але про правління як таке»; не про конкретний політичний режим, а про владу як таку, про інститут, принцип влади. Влада, безперечно, є від Бога. Створений Богом світ спирається на систему компромісів, владарювання і підлеглості. В іншому випадку світ не знав би жодного порядку. Це був би не космос (гармонія), а хаос.

І хоча всяка влада є від Бога, проте, згідно з вченням святих отців, це не означає, що всі її носії є від Бога, а тому не все, що вона наказує, походить від Бога і Богові угодно. Якщо розпорядження влади справедливі, то послух владі рівноцінний послуху Богові. Але якщо постанови влади неправомірні, то їх, безумовно, не треба приписувати Богові. Якщо вони суперечать Закону Божому, то їм не слід підкорятися. Бог не схвалює різні беззаконня, які не раз творять ті або інші правителі чи чиновники. Тому, як пояснював папа Іван XXIII в енцикліці «Мир на землі» (*Pacem in terris*), «здатність наказувати впливає з порядку речей і походить від Бога; тож якщо представники державної влади або ухвалюють закони, або віддають накази, супротивні цьому порядку, а отже й волі Божій, то ні ухвалені закони, ні надані повноваження не можуть зобов'язувати людських душ».

Св. Тома Аквінський назвав несправедливий закон «спотвореним законом», який ніхто не зобов'язаний виконувати. Святий вважав, що оскільки верховенство права базується на Божій справедливості, то «закон», що пропонує вбивство або неправдиві свідчення, не може вважатися законом, а тому людина має моральне право не підкорятися несправедливим вимогам. В такому випадку державна влада втрачає законність через невідповідність Господньому закону, і народ має право відмовитися від послуху владі та чинити спротив.

У Святому Письмі є наочні приклади громадянської непокори владі. Наприклад, єгипетські повитухи відмовилися убивати єврейських новонароджених дітей: «Побоялися ж повитухи Бога і не чинили так, як велів їм єгипетський цар» (Вих 1, 17). Таким же чином вчинили три юнаки, які не підкорились Вавилонському царю Навуходоносору, коли той наказав всім впасти ниць і поклонитися Його золотому ідолу (див. Дан 6). Згодом Даниїл також відмовився виконувати постанову царя Дарія, що забороняла поклонятися богам і людям, крім нього самого.

В новозавітні часи аналогічним прикладом є апостоли та їх ставлення до синедріону – юдейської ради священників та учителів закону. Синедріон строго заборонив їм проповідувати в ім'я Ісуса Христа. Проте книга Діянь описує, як апостоли відмовились підкоритися цій забороні, а апостол Петро сміливо заявив: «Слухатися слід більше Бога, ніж людей!» (Ді 5, 29). Ревність апостолів задля Бога була настільки великою, що вони відмовлялись мовчати, будучи під загрозою покарання і навіть смерті. Вони усвідомлювали, що, в першу чергу, несуть відповідальність перед Божим законом, і тому «не переставали навчати й звіщати Христа Ісуса» так, ніби на їхні дії не було накладено жодних заборон. Якби ранні християни демонстрували абсолютний послух безбожній владі, вони зрадили б Госода і перестали бути християнами, приносячи жертву імператору як богу (як того від них вимагали представники світської влади).

Не так давно і ми були свідками, як Верховна Рада України 16 січня 2014 р. ухвалила пакет законів, що їх назвали «диктаторськими» чи «кривавими». Ці законодавчі акти суперечили правам людини, мали на меті обмежити основні свободи громадян, криміналізувати громадянське суспільство і одночасно перетворювали Україну на тоталітарну державу. Вони стали причиною початку великого кровопролиття на Майдані. Тоді українці відмовились дотримуватись таких законів, бо явно розуміли, що тут зігноровано природним правом людини. Подібне ставлення у християн мають викликати й інші безбожні закони, які суперечать праву – про аборт, евтаназію, одностатеві «подружжя» чи цивільні зв'язки і т.д.

Якщо ми бажаємо для себе та майбутніх поколінь свободи та законності, а не повного підкорення сваволі тих, хто при владі, то нам, віруючим християнам, не можна залишатися байдужими до політичного життя, зате важливо є брати участь у виборах, шанувати владу, молитися за неї. А представникам влади необхідно пам'ятати про скороминущість свого правління і повернутися до біблійних принципів верховенства закону, «усвідомлюючи відповідальність перед Богом». Лише тоді народ довірятиме і слухатиме їх, бо щоб народ підкорився цивільній владі, вона сама спочатку повинна підкоритися Богові.

«Коріться ради Господа кожній людській установі» (1 Пт 2, 13)

«Горе тим, що несправедливі видають закони» (Іс 10, 1)

«Закон Господній - досконалий: він відживлює душу» (Пс 18, 8)

«Тому закон утратив силу, ніде не панує право; грішник обступає праведника, тому й виходить право кривим» (Ав 1, 4)

«Пом'яни, Господи [...] правління і все військо. Даруй їм глибокий і невід'ємний мир; натхни їхні серця прихильністю до Церкви твоєї і до всього люду Твого, щоб за їхнього спокою ми провадили тихе й мирне життя [...]. Пом'яни, Господи, всяке начальство і владу,» (Анафора святого Василія Великого)

«Керівна влада має за мету служити спільному благу, зберігати й боронити природну й істинну свободу громадян, сімей і громадських організацій» (митрополит Андрей Шептицький, «Як будувати рідну хату?»)

«Духовні цінності не виключають матеріальні, а навпаки – скріплюють їх і помножують. Вони мають бути на першому місці, тоді держава стає сильною» (блаженніший Любомир Гузар, «Де скарб Твій...»)

Ярослав МИСАК, Межі закону // СЛОВО №4 (84), грудень-лютий 2020-2021